

KONCSAG LÁSZLÓ

**Mailáth püspök kapcsolata
a Csíkszeredai Főgimnáziumával
az ÉRTESÍTŐK tükrében**

Riassunto: Il vescovo Mailáth Gusztáv Károly appare nella storia del XX. secolo non soltanto come il fondatore, il costruttore, il protettore, delle Scuole Ecclesiastiche ma anche come l'amatissimo vescovo degli scolastici. Nell'articolo presente, sulle base degli documenti trovati nell'Archivio Arcidiocesano e nel Batthyaneum (Biblioteca Nazionale), verrà presentata una delle Scuole Ecclesiastiche, che si trova a Csíksomlyó. Il periodo presentato abbraccia 36 anni (1898-1934) dal quale si vede l'amore del vescovo verso le scuole, i professori, e alunni. Anche da questo si può constatare come i fedeli erano con grande fiducia verso questo vescovo benigno.

Parole chiave: Il vescovo Mailath e gli alunni; le visite episcopale nelle scuole; la fiducia nel vescovo; Le situazioni delle Scuole Ecclesiastiche nei primi anni del XX. secolo.

Az 1556-ban püspök nélkül maradt katolikusok fölismerték, hogy ők kell megszervezzék az egyházmegyéjüket. A székely közösségek maguk gondoskodtak iskoláikról, papjaikról, plébániáikról, a pasztorációról, jövedelmeiről. Peres ügyeikben is ők döntöttek. Így alakult meg az Erdélyi Római Katolikus Státus, amely az erdélyi püspökség területén, 1653–1932 közötti katolikus önkormányzatként tevékenykedett. Szervezete az erdélyi katolikusokat képviselő státusgyűlésből és a határozatokat végrehajtó igazgatótanácsból állt. Törvényes előjárója a mindenkorri erdélyi (gyulafehérvári) megyéspüspök. Az 1848-ban Kovács Miklós püspök által szervezett gyűlés kidolgozta a Státus szabályzatát, amit a király 1867-ben hagyott jóvá. Eszerint az egyházmegye önkormányzata az egyházmegyei alapokból iskolákat

létesíthet és tarthat fenn a katolikus közszellem kialakítására.¹ A 19. század második felében így létesült hét státus gimnázium az erdélyi ifjúság keresztény neveléséért. A hét Státus-gimnázium ábécé sorrendben a következő: a brassói, a csíkszeredai, a gyulafehérvári, a kézdivásárhelyi, a kolozsvári, a marosvásárhelyi és a székelyudvarhelyi.

A 17. század első felében Csíksomlyón kollégium működött, amely az 1661-es tatárjárás következtében hat évre kényszerült tevékenységét felfüggeszteni, majd 1667-től ismét beindult a tanítás. 1782-re a környék összefogásával kőből építettek új épületet az iskolának. Mivel a tanulni vágyó diákok egyre nagyobb számban jelentkeztek, ezért tovább bővült az iskola a felső tagozattal, 1873 után megkapta az érettségiztetés jogát.² 1878-ban a megyeszékhelyet Csíksomlyóról Csíkszeredába helyezték át, ezért a vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslatára 1896-ban elkezdődött a magyar állam, a Státus és Csík vármegye tanácsának csaknem tizenöt éves tárgyalása, amely azt eredményezte, hogy Nagymart Barancs nevű dúlőn 1909-ben elkezdődjön a gimnázium építése. Az épületet 1911. június 5-én gróf Mailáth Gusztáv Károly püspök avatta fel, dr. Gopcsa László miniszter, Gr. Béldi Ákos, a Státus világi elnöke, a státuszgyűlés több tagja, Csík vármegye főispánja, Gyalokay Sándor, valamint a vármegye tisztakara jelenlétében.³

Az Erdélyi Római Katolikus Státus által alapított Csíkszeredai Főgimnázium Értesítői szerint megállapítható, hogy az 1898 és

¹ KUSZÁLIK Péter – MARTON József: *Erdélyi Római Katolikus Státus* In Magyar Katolikus Lexikon III. Kötet, (1997), SzIT., Budapest, 202–204.

² SZÉP Andrea Katalin: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíksomlyói Főgimnáziumának Csíkszeredába való áthelyezése. (1895/6-1911)*In Csíkvármegye Státusszimbóluma (2011) Csíkszereda Kiadóhivatal, 188–190.

³ SZÉP: *Az Erdélyi...*231.

1934 közötti években Mailáth Gusztáv Károly püspök a 36 tanév alatt összesen 50 alkalommal kereste fel a csíki középiskolát.⁴ Ezekből a püspöki látogatásokból egy látogatás az 1927–28-as iskolai év nyitásakor, öt látogatás a pünkösdi búcsúval volt összekötve, két alkalommal a márciusi lelkigyakorlatokon vett részt a püspök, kétszer pedig a nyári vakációban kereste fel a gimnáziumot, és a többi 40 látogatásra az iskolai évek különböző szakaszaiban került sor. Az 1906–1907-es tanévben egészségi okokból nem látogatta meg a gimnáziumot, az 1907–1908-as tanévben a püspök maga helyett Pál István tiszteletbeli kanonokot, igazgatótanácsi előadót küldte.

Mailáth püspök fontosnak tartotta a diákok nevelését, ezért látogatásai során 21 alkalommal hallgatta meg a tanárok előadásait, hogy megfigyelje tanítási módszereiket és értékelte munkájukat. Ilyenkor a diákokhoz is kérdéseket intézett a tananyaggal kapcsolatosan. Csipak Lajos régens visszaemlékezése: a püspök megérkezéséről forgatókönyvszerűen tájékoztat.

A gimnáziumi nevelésnek fontos tényezője volt az önképző kör, amely a tanulók irodalmi műveltségének fejlesztésére, a szókincsük gyarapítására, illetve a kifejezőképességük fejlesztésére szolgált. A gimnáziumi értesítők beszámolnak arról, hogy Mailáth püspök látogatásai során hat alkalommal részt vett az iskolai önképzőkör gyűlésein, melyeket nem kimondottan vallási jelleggel szerveztek a diákoknak. Visszaemlékezésből⁵ tudjuk, hogy az állandó programban könyvbemutatók, román nyelvű költemények magyar-

⁴ A Gyulafehérvári Érseki Levéltárban (a továbbiakban GYÉL) az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíksomlyói Gimnáziumának az 1875–1910 között kiadott Értesítői a 9-es csomagban vannak. Tekintettel arra, hogy 1911-ben a Gimnázium Csíksomlyóról Csíkszeredába költözött, megváltozott a neve: Csíkszeredai Főgimnázium lett belőle. Az érseki levéltárban a 10-es csomag az 1911-től 1944-ig terjedő tanévek Értesítőit tartalmazza.

⁵ id. János Pál csíkszeredai ny. múzeumigazgató, tanfelügyelő, tanár.

ra fordítása, illetve szavalóversenyek szerepeltek. Az 1932–33-as tanévben szervezett szavalóversenyen részt vettek többek között Baricz Dénes⁶, Botár Levente⁷, Eröss Lajos⁸ és János Pál. Ezt a nemes célt szolgálta a püspök három alkalommal adott könyvadó-mánya az iskolai könyvtár bővítésére, valamint a jó eredménnyel végző és tevékeny diákok szorgalmának jutalmazására, ahogy ez az 1902–1903-as tanévben is történt. Könyvjutalmat kaptak Teleki Gábor IV., Szporni Sándor III., Orbán Elemér V., Filó József VI., Stein V. I., Bokor Ferenc VI., Szporni Károly II., Bujáki D. VII., Kolozsi Márton VII., Duducz Zoltán V., Teleki József VII., Óriás Nándor VII. osztályos tanulók.⁹

Volt alkalom, hogy a püspök maga fizette ki a diákok tanítási költségét. Az 1918–1919-es tanévben az I. osztályos Gedeon Gellért Zoltán részére 2500 koronát adott.¹⁰ Az 1920–1921-es is-

⁶ *Baricz Dénest* (1914–1978) 1943-ban szentelte pappá Kolozsváron Márton Áron püspök. Segédlelkész volt 1943–1944-ig Csíkszentmártonon, 1944–1945-ig Gyergyóremetén, 1945–1947-ig Marosvásárhelyen és Borszéken, 1947–1948-ig Kolozsváron, 1948–1949-ig Brassóban, 1949–1952-ig plébános Csíkmadarason és Gyergyószentmiklósán, 1952–1953-ig Petrozsényben, 1953–1955-ig Kilyénfalván, 1955–1969-ig Csíkdánfalván, 1969–1978-ig Ehedén volt plébános. In FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmege Történeti Papi névtára* (2009) SZIT-Verbum, Budapest-Kolozsvár, 175.

⁷ *Botár Levente* ifjúsági költő, majd katona. A második világháborúban halt meg – id. János Pál 1983-as gyűjtése alapján.

⁸ *Eröss Lajost* (1919–2004) 1943-ban szentelte pappá Kolozsváron Márton Áron püspök. 1943–1945-ig Nagykászonban, 1945–1947-ig Brassóban, 1947–1951-ig Kolozsváron volt segédlelkész. 1951–1954-között börtönben volt. 1954-ben plébános lett Torockószentgyörgyön, 1954–1965-ig ismét börtönbe került, majd internálták. 1965–1972-ig Csíktaplocán plébános, 1972–1985-ig Gyulafehérváron püspöki irodaigazgató. In FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmege Történeti Papi névtára* (2009) SZIT-Verbum, Budapest-Kolozsvár, 231.

⁹ *Gimnáziumi értesítő 1902–1903*, 114.

¹⁰ *Gimnáziumi értesítő 1918–1919*, 51.

kolai év 2. félévében Horváth Vincze III. és Szász Lajos IV. osztályos tanulók részére 400-400 lejt fizetett ki.¹¹ Három alkalommal találunk feljegyzést arról, hogy Mailáth püspök évente egy tanulónak kifizette a római zarándoklat költségeit.¹²

A püspök inkább lelkipásztor volt, mint tanár, mert a lelki értékekre nagy hangsúlyt fektetett. Az iskolai látogatásokat felhasználta arra, hogy az idősebb diákokat meggyóntassa és megáldoztassa. Az értesítők szerint 24 alkalommal szolgáltatta ki a bűnbánat és az Eucharisztia szentségét. Ezen alkalmak némelyikén a keresztény nagykorúság szentségét is kiszolgáltatta, hét alkalommal bérmált, összesen 345 diákot. A vallásos élet erősítésére a Mária Kongregációba hat alkalommal 126 diákot fogadott be, 1909. október 28-án pedig a gimnázium kápolnájában pappá szentelte Kovács Lajost.¹³

Iskolalátogatásait felhasználta arra, hogy buzdító beszédekkel mondjon: 25 alkalommal szólt többek között a becsületes munka és a józan élet értékéről, a hit szerepéről, az erkölcs fontosságáról, a mértéktelen italozás és a dohányzás veszélyeiről.

Két tanévben, 1906–07-os és az 1907–08-as tanévekben a püspök nem látogatta meg a csíki gimnáziumot.

Annak ellenére, hogy az 1916–1917-es tanévben az első világháború miatt szünetelt a tanítás, május 17-én a városból összegyűlt tanulókat meggyóntatta és megáldoztatta. Jövetelének célja a gimnázium épületében működő táborigazságot betegeinek látó-

¹¹ *Gimnáziumi értesítő* 1920–1921, 21.

¹² *Gimnáziumi értesítő* 1920–1921, 21.

¹³ *Kovács Lajost (1887. jún. 12-én született)*a pappá szentelése után Aachenben tanult zenét. Szolgálati helyei: 1910–1911 Nagyszeben, 1911–1912 Csíkszentdomokos, 1912–1914 Beszterce, 1914–1918-ig Erzsébetbánya. 1918-ban ferences szerzetes lett. In FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi névtára* (2009) SZIT-Verbum, Budapest-Kolozsvár, 311.

gatása és vigasztalása volt.¹⁴ Felkereste a fronton harcoló katonákat is, ez azt igazolja, hogy széles látókörű, empatikus ember volt.

A gyümölcsöző ifjúsági nevelésnek meglett az eredménye. A gimnázium növendékei közül többen a teológiára jelentkeztek továbbtanulásra. A gyulafehérvári Római Katolikus Teológia Levéltárában őrzött hallgatói jegyzékekben megtalálható az 1899–1900-as, az 1901–1906-os,¹⁵ 1907–1918-as tanévek,¹⁶ illetve az 1920–1932-es főiskolai évek vonatkozó tájékoztatók.¹⁷ Ezek szerint az 1899–1900-as tanévben 12 kispap Csík-, Gyergyó- Háromszék és Kászonszékből, vagy távolabbról származott. Valószínűleg a Csíksomlyói Státus Gimnázium növendékei voltak. Az 1901–1902-es főiskolai évben 11-en, az 1902–1903-as főiskolai évben 6-on, az 1903–1904-es főiskolai évben 6-on, az 1904–1905-ös főiskolai évben 5-ön, az 1905–1906-os főiskolai évben 4-en, míg az 1906–1907-es főiskolai évben 5-ön jelentkeztek az első évre. Az említett évek jelentkezőinek nagy száma arra enged következtetni, hogy az ekkor még Csíksomlyón székelő Státus Gimnázium növendékeiből is jöttek Gyulafehérvárra továbbtanulni.

Az 1907–1908-as tanévtől kezdve nyomon követhetjük, hogy a csíki középiskolából hányan mentek tanulni Gyulafehérvárra. Az 1907–1908-as főiskolai évben 11 kispap, az 1908–1909-es tanévben 2, az 1909–1910-es évben szintén 2 személy jelentkezett a papnevelő intézetbe, és rajtuk kívül még 4 diák a nyolcadik osztályba kérte felvételét. Az 1910–1911-es tanévre 3 személy jelentkezett a gyulafehérvári római katolikus papnevelde első évfolyamára. Az 1911–1912-es és az 1912–1913-as tanévekben négyen-

¹⁴ *Gimnáziumi értesítő* 1916–1917, 8.

¹⁵ Gyulafehérvári Papnevelde Levéltára (a továbbiakban GYPL.) I. 10/c. Hallgatói jegyzékek In VIII-as doboz 1896–1900.

¹⁶ GYPL. I. 10/c. Hallgatói jegyzékek In IX-es doboz 1901–1906.

¹⁷ GYPL. Hallgatói jegyzékek I.10/c. In X-es doboz 1907–1918.

négyen az első évre, két-két tanuló pedig a nyolcadik osztályba jelentkezett. Az 1913–1914-es főiskolai évre öten jöttek az első évre. Az 1914–15-ös tanévben ketten jelentkeztek a teológia első évfolyamára, egy diák pedig a nyolcadik osztályba jelentkezett, ez Márton Áron volt. A következő két évben nem jelentkeztek az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíkszeredai Főgimnáziumából. Az 1917–1918, az 1918–1919-es és az 1919–1920-as évek jegyzékei hiányoznak a Gyulafehérvári Római Katolikus Teológia Levéltárából. Az 1920–21-es főiskolai évre 6 csíki, köztük Márton Áron, az Erdélyi Egyházmegye későbbi püspöke jelentkezett. Idézem azt a levelet, amelyben a csíkszentdomonkosi háborút járt fiatalember összefoglalja az érettségi óta eltelt 5 esztendő eseményeit, az első világháború három frontján és a 2 hónapos fogságban szerzett élményeit. A levél a Mailáth püspök iránti teljes bizalom kifejezője.

Gyulafehérvár, 1920. május 24-én.

Kegyelmes Atya! Nem volt alkalmam, hogy jószágát személyesen köszönjem meg. Kegyelmességed nagy lelke akkor fogott át, szeretete melyet ösztönszerűen kerestem, szomjasan és vigasztalásért epedve, akkor jött segítségemre, mikor lelkem csúnya, üszkösödő sebekkel borított lelkem vonaglott a fájdalomtól, mikor leginkább fojtogatott elvetemültségem heves öntudata, s roskadozva az önhibámból reám nehezédő teher alatt, talán az utolsó harc viharzott fel bensőmben, a jónak egy utolsó erőfeszítésére, a szabadulni vágyásnak legintenzívebb kitörése. Az Isten adta hitet lekicsinyeltem és rendszeresen gyöngítettem, szellememet nemtelenségekbe fojtottam, s amikor kielégülést keresve a hitetlen, de „felvilágosult” írók egész tömegét faltam fel, a beígért és várt megnyugvás helyett megjött az önmagamtól való megundorodás erős érzete, amidőn elviselhetetlennek tudtam életet s kegyetlennek a végzettség-gel dolgozó buta létet, és amikor azt hittem, hogy megtaláltam az

emberi problémáknak eddig előlem gondosan rejtegetett megoldását: a kérdőjelek fenyegető tömegére bukkantam. Azt tettem, amit a tékozló fiú tett: a sertések eledeléből ettem és nem tettem be vele. Rideg közönnyel fosztottam meg lelkemet az Isten pazar ajándékaitól. Letaroltam mindent. Ördögi pusztítást vittem véghez, s utána a cinizmus kaján maszkját öltve fel tettetett nemtörődömséggel palástoltam el benső idegességemet, lelkiismeretem által időnként kiváltott nyugtalanságomat. S ez a kezdetben magamra erőszakolt cinizmus fogott meg később, mikor enyhülést akartam mindenáron, mikor sírni szerettem volna és nem tudtam egészen addig, amíg kegyelmességednél fel nem szakadt keblemből az első zokogás, elő nem tört az első forró könnycsepp, s akkor ingatag lelkemet gyönyörű hatalmas hitéhez kapcsolva megteltem a halálos veszedelemből menekültek élet örömeivel, a szebb élet utáni erős vágygal. Köszönöm Atyám, köszönöm. Fáj, hogy a beteg lélekkel beteg testet is hoztam magammal, s ez aggodalmat okozott Kegyelmisségednek. Fizessen meg érte az Isten. Fiúi szeretettel Márton Áron.¹⁸

Márton Áron az 1920–1921-es főiskolai évre háromhetes késsel érkezett, mégis Mailáth püspök ezzel az utasítással küldte a kérelmezőt a teológia rektorához, dr. Péter Antalhoz: „További eljárás végett értesítem, hogy Márton Áron érettségizett ifjút felvettem papnövendékeim közé az első évre.”¹⁹

A csíki főgimnázium mindennapjairól, gondjáról dr. Csipak Lajos régens így számolt be: *Kegyelmes Püspökatyám!*

Mindnyájan nagy örömmel vettük Kegyelmes Püspökatyánk levelét. Örvendünk és készülve készülünk jövetelére. Reméljük, hogy most nem fog semmi olyan közbejönni, amiért ismét elma-

¹⁸ Batthyaneum, VII. regiszter, D doboz, leltári szám 30. 285

¹⁹ GYÉL, 5474-1920, E, Csomag 6

radna. Csak a csíki tél addig enyhüljön meg. Most nagyon szigorú, úgy gondoljuk, akkorra már nem sok marad a mérgéből. Addig bizonyosan meg fogjuk tudni Kegyelmes Atyám pontos érkezését. Az intézet működése eddig zavartalan volt. Igaz, hogy a drágaság fokozódása és a tartásdíj csekélysége miatt (havi 150 kor) eddig deficittel dolgozom, de azért nem akarnám a kosztot sem mennyiségében, sem minőségében leszállítani, inkább fizessünk rá valamit. Kenyérnek valóval áprilisig biztosítva vagyunk, addig talán megint sikerül Radnótról gabonát kapnunk. Más nehézségünk nincs. Pedig kenyérfogyasztóink száma megsaporodott. Gyószentmiklóson²⁰ a négy felső osztály megszűnt, így 16 növendék onnan hozzánk jött át, azokat mind bentlakónak kellett befogadni. Így most 116-on vagyunk. A fiúk jól vannak, most az influenza kissé járványszerűen lépett föl, de szelíd formában. A Püspök Urunk által segélyezendő növendékekről majd Kassai igazgató úrral közösen fogunk javaslatot tenni. Úgy ő, mint Ernő örvendenek Kegyelemes Atyám üzenetének. Bármennyire is szeretném, hogy Ernő²¹ óhaja teljesüljön, mégis ha tudnék eléje akadályt gördíteni, megtenném, mert mi benne sokat veszítenénk, ha tényleg eltávozna tőlünk. Mi most úgy érezzük, hogy a csíki gimnázium súlyosabb lesz a jövőben, mint a brassói és nagyon fontos, hogy itt Ernő féle erők is dolgozzanak. Hogy magamról is írjak valamit, nagyon szomorú újévem volt. Édesanyám újév napján súlyosan megbetegedett tüdőgyulladásban. Táviratilag haza hívtak Makóra. De hála Istennek – nagyon veszedelmes krízis után – túlesett a betegségen, s amint most írják, napról-napra erősödik. Egy hétig kellett otthon lennem. Intézetünket,

²⁰ Gyószentmiklós – így írta a szerző.

²¹ Csipak régens itt Veress Ernőre utal, aki 1919–20-as iskolai évben hittanár volt Csíkszeredában, következő évre ismét Brassóba került hittanárnak. In FERENCZI Sándor A gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára (2009) SZIT-VERBUM, Budapest – Kolozsvár, 443.

*iffúságunkat és mindnyájunkat Kegyelmes Atyánk szerető jóindulatába ajánlva vagyok legkisebb fia: dr. Csipak Lajos régens Csíkszereda, 1920. febr. 5-én*²²

A régens által emlegetett hiányt úgy lehetett kezelni, hogy a püspök tudta nélkül más is gyakorolta az adakozást a főpap szellemében. Volt a városnak egy jó hírű mészáros, Cseh István, aki naponta egy-egy láda húst küldött a gimnázium diákjainak. Egy jó szívű pék, Engeleiter Károly, gyakran peracet meg kenyeret küldött a tanulók ellátására. A környező falvak közbirtokosságai fűtésre méteresbe felvágott bükkfát küldtek, illetve a különféle alapítványok a diákok taníttatását fedezték.²³

Az 1921–1922-es tanévben nem volt jelentkező Csíkból az első évre, az 1922–1923-as tanévben két jelentkező érkezett a csíkszeredai Státus Gimnáziumból. Az 1923–1924-es tanévben hat, az 1924–1925-os tanévben három, az 1925–1926-os főiskolai évben három, az 1926–1927-es évben négy, az 1927–1928-as tanévben szintén négy, az 1928–1929-es főiskolai évben hat, az 1929–1930-as évben öt, az 1930–1931-es tanévben hét, az 1931–1932-es főiskolai évben pedig hárman jelentkeztek a gyulafehérvári római katolikus papneveldebe.²⁴

Mailáth püspök nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy minden tanévben felkeresse a gimnáziumunkat, nyomon követve az ott tanulók szellemi-lelki fejlődését. Bizonyítékul szolgálnak gimnáziumunk évi értesítői.

²² Batthyaneum, Mailáth öröksége, VII. csomag, D doboz, lelt. szám 30. 234.

²³ Id. János Pál nyugalmazott múzeumigazgató, tanfelügyelő, iskolaigazgató és tanár visszaemlékezése.

²⁴ GYPL. Hallgatói jegyzéke In I.10/C XI-es doboz.

Az 1898–1899-es tanévben gr. Mailáth Gusztáv Károly erdélyi püspök a diákok iránti szeretetét azzal is kifejezte, hogy a csíksomlyói pünkösdi búcsú előtti pénteken meglátogatta a gimnáziumot, az egyes osztályokban a tanulók feleleteit meghallgatta, és az ifjúságot jóra buzdította. Pénteken délután az ifjúságot gyóntatta. Viszonzásul a diákok pünkösdi szombatján este énekkel, szavalatokkal és zenével köszöntötték a főpásztort, aki végül köszönetet mondott az ifjúságnak.²⁵A főgimnázium könyvtárának bővítésére a „Rózsabimbók”c. könyvet adományozta a püspök.²⁶

Az 1899–1900-as iskolai évben a pünkösdi szombatjára szervezett iskolai ünnepélyre Mailáth püspökön kívül nagyszámú zárándok érkezett. Érthető, hogy a főpásztor felhasználta az alkalmat, hogy a jelenlévőket a jóra és a vallásos életre buzdítsa.²⁷

Az 1900–1901-es tanévben, május 24-én Mailáth püspök a gyergyói bérmakörútról érkezett a gimnáziumba. A főgimnázium ifjúsága 25-én este lámpionos felvonulással, továbbá ének- és zenedarabok előadásával tisztelgett a főpásztor előtt. A köszöntő beszédet Daragus András VIII. osztályos tanuló mondta, amire a főpásztor a szeretet és a jóság hangján válaszolt. Öt napot töltött az intézetben, 29-én több osztályt keresett fel, s a diákokhoz kérdéseket intézett a tananyagból. A vallás érettségén a vizsgázók feleleteit hallgatta meg, majd buzdító beszéddel szorgalmazta a vallásos életet. Délután a kettős fiúnevelő intézetben időzött, a tantermekben tanuló ifjaknak atyai tanácsokat adott.²⁸Az ifjúsági könyvtár gyarapítására könyveket adományozott, ahogyan

²⁵ *Gimnáziumi értesítő 1898–1899*, 50–51.

²⁶ *Gimnáziumi értesítő 1899–1900*, 99.

²⁷ *Gimnáziumi értesítő 1898–1899*, 50–51.

²⁸ *Gimnáziumi értesítő 1900–1901*, 44.

Szántó József megyei aljegyző, továbbá dr. Molnár József megyei főorvos és a Kisfaludy Társaság is tette.²⁹

Az 1901–1902-es tanévben Mailáth püspök több ízben kereste fel a gimnáziumot. Megjelent a tanítási órákon, részt vett az önképzőköri gyűléseken, az ájtatossági gyakorlatokon és az iskolai ünnepeken. A diákokat az Isten és a haza iránti kötelességeik teljesítésére biztatta, de anyagilag is segítette őket.³⁰A főpásztor könyvjutalmi: Tóth Mike *Közép-európai műépítmények* című kötetének egy-egy példányát adományozta a IV. osztályos Teleki Gábornak, illetve a III. osztályos Szpornyi Sándornak kiváló rajzaiért. Tóth Mike *A szeretet lángjai* című kötetét az V. osztályos Orbán Elemérnek, Tóth Mike *Leleki kalauz* című könyvét a VI. osztályos Filó Józsefnek, és Tóth Mike *Virágcsokor* című kötetét az I. osztályos Stein I.-nek ajándékozta. Henning *A három kassai vértanú* című könyvét a VI. osztályos Bokor Ferencnek, Herchenbach *Ranasrak* című kötetét a II. osztályos Szporni Károlynak, Hettinger *Timotheus* című művét a VII. osztályos Bujáki Domokosnak, Simon Péter *Király és a haza* című négykötetes művét a VII. osztályos Kolozsi Mártonnak, Bougaud *Alacoque Margit élete* című könyvét az V. oszt. Duducz Zoltánnak, Spillmann *Egy királyné életéért* című kétkötetes művét a VII. osztályos Teleki Józsefnek és Mokl A. M. *Congregatiók története* című munkáját a VII. osztályos Óriás Nándornak adományozta.³¹

Az 1902–1903-es év folyamán gróf Mailáth Gusztáv Károly erdélyi püspök többször látogatta meg a csíksomlyói főgimnáziumot. Ilyenkor meghallgatta az órákat, megjelent az önképzőkö-

²⁹ Gimnáziumi értesítő 1900–1901, 111.

³⁰ Gimnáziumi értesítő 1901–1902, 47.

³¹ Gimnáziumi értesítő 1902–1903, 114.

ri gyűléseken, a különféle ájtatosságokon, az exhortációkon és az iskolai ünnepeken.³²

Az 1903–1904-es tanévben a püspök először december 11–14 között, másodsor május 7–8. napjain kereste fel a gimnáziumot. Decemberi látogatásakor a szentmise végén pápai áldásban³³ részesítette a jelenlévőket. Délelőtt megáldoztatta a gyónásukat végzett diákokat és megáldotta a Mária-Társulatnak újrászervezett és berendezett kápolnát. Következő nap az iskolát látogatva meghallgatta az első osztályban a magyar és számtanórát, az ötödik osztályban a latint, a hatodikban a hittant, a VIII. osztályban pedig a németórán a tanítást és a tanulók feleleteit. Második látogatásakor új tagokat iktatott be a Mária-Társulatba.³⁴

Az 1904–1905-ös tanévben a püspök március 17-én reggel váratlanul jelent meg a Ft. Halmay Antal kármelita szerzetes vezette húsvéti lelkigyakorlaton. Az intézet nagytermében a lelkigyakorlat fontosságáról beszélt, hangsúlyozva az ifjúság viselkedésére vonatkozó utasításait. 18-án késő estig gyóntatta a hozzáforduló ifjakat, 19-én pedig megáldoztatta őket. 20-án óralátogatásokat végzett. Meghallgatta az I. A osztályban a latin, a számtan és a rajzoló geometriai órát, a I. B-ben pedig a hittant. A másodikban a földrajzot hallgatta, a harmadik, negyedik és ötödik osztályokban a latint, a hatodikban a németet, a hetedikben az egészségtani órát, míg a nyolcadik osztályban a latin és a francia órát. Másodsor a pünkösdi ünnepek előtt látogatott el a gimnáziumba, június 8–11-e között. Június 8-a a csíksomlyói búcsúval telt. Következő nap délelőtt a IV–VII. osztályosok hittan vizsgáját hallgatta, délután pedig az I–III. osztályosok feleleteit;

³² *Gimnáziumi értesítő 1903–1904*, 58.

³³ A megyéspüspök feladata, ha a pápa helyett részt vesz egyházi vagy világi eseményen, tolmácsolja az üzenetét és apostoli áldását. In ÉRSZEGI Márk Aurél: *Pápa, Szentszék, Vatikán*. (2014.) SZIT., Budapest, 72.

³⁴ *Gimnáziumi értesítő 1904–1905*, 122.

5 órától gyóntatott, másnap áldoztatott, és bérmálta az arra felkészülteket. A püspök a VIII. osztályos Gábor Lászlót jutalomból egy húsvéti zarándoklatra jelölte, s a költségeket is kifizette.³⁵ Pünkösöd napján Csíkszeredába ment bérmálni.³⁶

Az 1905–1906-os iskolai évben a püspök október 17-én érkezett. A következő nap a tanítóképzőt látogatta meg, 19-én pedig több osztályban is részt vett a tanárok előadásain és meghallgatta a tanulók feleleteit. Délután a diákokat gyóntatta, másnap reggel megáldoztatta őket. Majd megnézte két osztály tornagyakorlatát. Délutánra az ifúságnak szabadidőt engedélyezett, ő két órakor elutazott. Március 26–29. napjain tartott nagybőjti lelkigyakorlatok ideje alatt érkezett meg: 28-án reggel az ifúságot buzdította a lelkigyakorlatok kegyelmeinek őrzésére. Délután gyóntatta, másnap pedig áldoztatta a húsvéti gyónásukat végzett tanulókat és tanárokat. Szentmise után óralátogatást végzett, 30-án elutazott. Harmadszor a pünkösdi búcsú alkalmával látogatott el a gimnáziumba. Előtte elnökkölt a VIII. osztályosok hittani érettségijén, délután gyóntatta az ifjakat, másnap reggel megáldoztatta az ifúságot, azután ünnepélyesen felavatta a Mária-Kongregációba lépőket.³⁷

Az 1906–1907-es iskolai évben a február 23–26. napjain tartott lelkigyakorlatra ment el a püspök, amelyet a III–VIII. osztályosoknak Ft. P. Jablonkai Gábor SJ. vezetett, míg az I–II. osztályosokét Ft. Balog József brassói főgimnáziumi hittanár. Végül az ifúság tanáraival együtt gyónt és áldozott.³⁸ Az 1907–1908-es tanévben nem látogatta meg a gimnáziumot.

³⁵ Gimnáziumi értesítő 1906–1907, 120.

³⁶ Gimnáziumi értesítő 1905–1906, 72.

³⁷ Gimnáziumi értesítő 1907–1908, 162.

³⁸ Gimnáziumi értesítő 1908–1909, 104.

Az 1908–1909-es iskolai tanévben Mailáth püspök október 8-án érkezett, 9–10-én több osztályban hallgatta az oktatást és a tanulók feleleteit. 10-én délután a nagyobb ifjakat gyóntatta, következő nap pedig szentáldozásban részesítette őket, és felavatta a Mária-Társulatba lépőket. Ugyanekkor részt vett X. Piusz pápa 50 éves papi jubileuma alkalmából délelőtt 11 órakor tartott iskolai ünnepségen, melynek befejezésekor a Szentatya érdemeit méltató beszédet intézett az ifjúsághoz és a nagyszámú ünneplő közönséghez.³⁹

Az 1909–1910-es tanévben a püspök október 25-én érkezett, 26-án és 27-én több osztályban meghallgatta az oktatást és a tanulók feleleteit, 26-án délután gyóntatta a tanulókat, következő nap reggel a szentmisén megáldoztatta őket. 28-án reggel pappá szentelte Kovács Lajos szerpapot, a gimnázium egykori növendékét. Az ünnepen a tanuló ifjúság is jelen volt.⁴⁰

Az 1910–1911-es iskolai évben a püspök január 8-án érkezett, 9-én a tanulókat gyóntatatta, a következő nap reggelén, a szentmisén megáldoztatta a gyónást végzetteket, s ugyanezen a napon megnézte az új gimnáziumot és internátust.⁴¹

Az 1911–1912-es tanévben a püspök november 24-én érkezett Csíkszeredába, s rövid ottléte után Csíksomlyóra ment. Onnan 25-én délután tért vissza és 27-én távozott el a városból. Ottléte alatt gyóntatta az ifjúságot, megjelent az órákon, és részt vett az önképzőkör gyűlésén. Az ifjúságot több beszédben is buzdította a tiszta életre, az Oltáriszentség imadására, kérte, hogy küzdjenek rossz indulataikkal, s járuljanak gyakran a szentáldozáshoz, mint az igazi jó kútforrásához. A tanári karral az ifjúság nevelé-

³⁹ Gimnáziumi értesítő 1909–1910, 48.

⁴⁰ Gimnáziumi értesítő 1910–1911, 64.

⁴¹ Gimnáziumi értesítő 1911–1912, 191.

sének fontos kérdéseit beszélte meg. Jelenléte felemelő, lelkesítő volt mind a tanárookra, mind a tanulókra nézve.⁴²

Az 1912–1913-as tanévben püspök október 24-én óralátogatást végzett, gyóntatta az ifjúságot, s több ízben buzdító beszédet intézett hozzájuk; 27-én részt vett az iskolai ünnepségen, amelyen az ifjúsághoz és a nagyszámú közönséghez tanulságos beszédet is intézett. Másnap eltávozott városunkból.⁴³

Az 1913–1914-es iskolai évben a Mailáth püspök május 21-én érkezett s bekapcsolódott az ifjak gyóntatásába. A végzős növendékeket gyóntatta, hogy útbaigazíthassa őket a pályaválasztás nehéz kérdésében. 22-én bérmálta a növendékeket, 23-án és 29-én megjelent a tanítási órákon is. Május 29-én a Mária-Társulatban ő vezette a tagfelvételt. Az ifjakat a jóra buzdította, és emlékül a pápa (saját kezű aláírásával ellátott) arcképét ajándékozta az intézetnek. Megérkezésekor az igazgató köszöntötte, míg a távozásakor az igazgató-helyettes búcsúzott el tőle.⁴⁴

Az 1914–1915-ös iskolai évben a püspök november 27–29. között látogatta meg a gimnáziumot. Megjelent a tanítási órákon, 28-án gyóntatta a fiatalokat, 29-én pedig megáldoztatta őket. Május 18–20-án szintén az intézményben tartózkodott. Gyóntatta és áldoztatta az ifjúságot, 18-án pedig elnökkölt a vallástani vizsgákon. Az ifjúságot mindkét látogatásakor buzdította a jóra. Minden vizsgázónak egy-egy szentképet adott emlékül.⁴⁵

Az 1915–1916-os iskolai évben a püspök november 24-én érkezett Csíkszeredába. 26-án megjelent a tanítási órákon, 27-én részt vett az ifjak gyóntatásában, 28-án megáldoztatta őket s a testület tagjait, több növendéket megbérmált, s megjelent az Al-

⁴² *Gimnáziumi értesítő 1912–1913*, 72–73.

⁴³ *Gimnáziumi értesítő 1913–1914*, 39.

⁴⁴ *Gimnáziumi értesítő 1914–1915*, 15–16.

⁴⁵ *Gimnáziumi értesítő 1915–1916*, 19.

koholelles Egyesület gyűlésén. Az ifjúsághoz buzdító beszédet intézett, s naponta háborús vecsernyét tartott, 29-én Székelyudvarhelyre utazott.⁴⁶

Az 1916–1917-es tanévben Mailáth püspök május közepén érkezett a városba, és a gimnázium igazgatójánál szállt meg. A városból összegyűlt tanulóifjúságot május 17-én meggyóntatta és megáldoztatta. Mivel a gimnáziumban a tanítás egész évben szünetelt, ezért a gimnáziumban felállított katonai kórház meglátogatása és a sebesült katonák vizsgálatása volt jövetelének a célja. Apostoli látogatását augusztusban megismételte.⁴⁷

Az 1917–1918-as iskolai évben a főpásztor májusi látogatásakor megörvendezettette a tanári testületet, amikor a búcsúzásnál Csató János tanárt az ifjúság és a tanárok lelkes éljenzése közben szóban szentszéki tanácsosnak nevezte ki. Pár nap múlva a kinevező irat is megérkezett (3680-1618 p.sz.)⁴⁸ Május 23-án Mailáth püspök ismét látogatóba érkezett. Az üdvözlés után hozzáfogott az ifjúság gyóntatásához. Másnap áldoztatott, és megbérmált 100 tanulót. Szombaton, 25-én, mindenik osztályt meglátogatta, s az ifjakat a tiszta életre és a szorgalmas munkára buzdította.⁴⁹

Az 1918–1919-es iskolai évben Mailáth püspök március 17-én délelőtt a tanárok előadásait és módszereit figyelte meg, s minden osztályban a tiszta életre és szorgalmas munkára buzdította az ifjúságot. Másnap, március 18-án, 51 tanulót bérmált meg.⁵⁰ Ebben az iskolai évben Gedeon Gellért és Zoltán I. osztályos tanulók iskolai és ellátási költségei fedezésére saját pénzéből 2500 koronát adott.⁵¹

⁴⁶ *Gimnáziumi értesítő* 1916–1917, 22.

⁴⁷ *Gimnáziumi értesítő* 1917–1918, 8.

⁴⁸ *Gimnáziumi értesítő* 1918–1919, 9.

⁴⁹ *Gimnáziumi értesítő* 1919–1920, 10.

⁵⁰ *Gimnáziumi értesítő* 1920–1921, 4.

⁵¹ *Gimnáziumi értesítő* 1921–1922, 51.

Az 1919–20-es tanévben, március közepén és június 4-én látogatta meg a gimnáziumot. Mindkét alkalommal gyóntatta a felsőbb osztályosokat, hogy az erkölcsi tökéletességre segítse őket. Márciusban 34 ifjút bérmált meg s felvette őket a Mária-Kongregációba.⁵²

Egy hálás diák levele tanúskodik arról, hogy a püspök saját költségén taníttatott rászoruló diákokat.

„+! D. a J. Kr.!

Kegyelmes Atyám!

Eröss régens úr tudtomra adta, hogy Kegyelmes Atyám az évi tartási díj felét 400 Koronát elküldte. A jó Isten fizesse meg Kegyelmes Atyám irántam való jóságát. Négy éve, hogy fizeti Kegyelmes Atyám a tartás díját, s így lehetővé teszi, hogy tanulhassak és így egykor hasznos polgára lehessenek hazámnak. Még egyszer köszönöm Püspök Atyám irántam tanúsított kegyes jóságát.

Végtelen jóságáért számtalanszor csókolja jóságos kezét hű tanítványa

Szilveszter Árpád

Kézdivásárhely, 1919. nov. 16⁵³

Ugyanebben az iskolai évben Mailáth püspök a Gedeon testvéreket taníttatását 900 koronával támogatta.⁵⁴

Az 1920–1921-es tanévben Mailáth Gusztáv Károly püspök május 11-én látogatta meg az iskolát, amikor a VIII. osztályos tanulók osztályvizsgáján több mint egy órát elnökölt, következő nap elnökként vezette a VIII. osztály vallástan vizsgáját.⁵⁵ Ebben az iskolai évben Mailáth püspök Horváth Vince III., Szász Lajos IV.

⁵² *Gimnáziumi értesítő 1922–1923*, 8.

⁵³ *Batthyaneum*, Mailáth öröksége, VII. csomag, D. doboz, lelt. szám 30.179.

⁵⁴ *Gimnáziumi értesítő 1923–1924*, 12.

⁵⁵ *Gimnáziumi értesítő 1924–1925*, 7.

osztályos tanulók második félévi iskolai díjából kifizetett 400-400 lejt.⁵⁶

Ebben az évben több kisebbséget sújtó oktatási törvényt szavaztak meg. Korlátozták az anyanyelvi oktatást,⁵⁷ a kisebbségi tanárokat nyelvvizsgára kötelezték, bevezették a származás-, nyelv- és valláselemzéseket. 1925-ben megszavazták az érettségire vonatkozó törvényt, amely arra kötelezi a felekezeti iskolák növendékeit, hogy az állami iskolák tanárai előtt román nyelven érettségizzenek. Ezek sok feszültséget jelentettek az erdélyi magyar oktatásban. A csíkszeredai diákoknak Brassóban kellett érettségi vizsgára jelentkezniük.⁵⁸ A soron következő levélből érződik az aggodalom, amely az új helyzetnek lett a következménye.

„Kegyelmes Püspökatyám!

Szívesen és örömmel vállalkozom a lelkigyakorlatok anyagi oldalának rendezésére. Már most hozzáfogunk a szokásos nyári javításokhoz és takarításhoz, hogy júl. 19-ére tiszta intézetbe fogadhassuk a vendégeket... Szeretném tudni Kegyelmes Atyám július első felének milyen napjain lesz Gyulafehérvárott, hogy haza utaztomban kiszállhatnak ezekre nézve Kegyes engedélyét kikérhetném és amennyiben valami megbízása volna Magyarországra azt is átvehetném. Utazásomat azért nem halaszthatom a lelkigyakorlat utánra, mert augusztus elejére vissza akarok jönni, akkorra inkább szükség lesz rám az új tanév előkészítésére. Megnyugtathatom Kegyelmes Atyámat, hogy azért a lelkigyakorlatokkal nem lesz baj. Azokon a személyzet eléggé gyakorlott, hogy utasításaim után el fogja nélkülem is végezni a dolgát.

⁵⁶ *Gimnáziumi értesítő 1925–1926*, 21.

⁵⁷ Decret No. 10.596-1923.

⁵⁸ ANTAL Imre: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíksomlyói Főgimnáziumának Csíkszeredába való áthelyezése. (1895/6-1911)*In Csíkvármegye Státusszimbóluma (2011) Csíkszereda Kiadóhivatal, 156.

Sándor Imre itt lesz és Kassai igazgató urat is megkérem, hogy Imrének járjon kezére.

A mi érettségink bizony elég szomorú volt, 17 megbukott 3 hónapra, 9 pedig egy évre. A bizottság jó indulatú volt. A miniszteri biztos Baciú úr is nagyon enyhén kezelte őket. A hiba a fiúkba volt. Legnagyobb részük készületlenül állott oda vizsgára. Különben Kegyelmes Atyám hittan érettségijükből láthatta felkészültségüket. Tudásuk annyira gyenge volt, hogy az eredményen még oly nagy jóakarát sem változtathatott volna. Egyéb dolgokról majd személyesen szeretnék Kegyelmes Atyámnak referálni.

Kezeit csókolva maradtam legkisebb fia:

dr. Csipak Lajos

Csíkszereda, 1921. június 26⁵⁹

Az 1921–1922-es iskolai évben hivatalos látogatásra Mailáth püspök november 30-án érkezett. Aznap az ifjúságot gyóntatta, december 1-jén, szentmise után minden osztályban meghallgatta az előadásokat, végül tiszta életre és szorgalomra buzdította az ifjúságot.⁶⁰

A püspöki iskolalátogatásról dr. Csipak Lajos, az Erdélyi Római Katolikus Státus Csíkszeredai Főgimnázium subrégense többek között a következőt írja.

„Jön a püspök!... Lázba jött erre a hírre az egész diáksereg. A diákok nagy barátjának szeme pillantása összekulcsolódik a száz meg száz diákszemmel. És a lelkiség villanyárama azonnal megindul. A szavak könnyedén hullnak, peregnek jobbra-balra.

⁵⁹ Battyhaneum, Mailáth öröksége, VII. csomag, D doboz, lelt. szám 30. 288.

⁶⁰ *Gimnáziumi értesítő 1926–1927*, 23–24.

A diákok nagy részét név szerint ismeri. Egy-egy tréfás megjegyzés után komoly kérdések következnek...

A délelőtti órák iskolalátogatással telnek el. Nem kell itt drukkolnia a diáknak, jóságos, elnéző tekintet kíséri még a gyengécske feleletet is. A Főpásztor kedves kérdéseire meg éppen eminenter lehet felelni... Észrevétlenül a délutáni szép órákra, a gyónásra terelődik a beszéd... Kik akarják nálam elvégezni szent gyónásukat? Hát hogyan akarná mind!? A tanárok ijedten néznek össze. Hogyan fogja ezt a főpásztor mind meggyóntatni? Ő csak mosolyog és boldog elégteliséggel írja noteszába a számokat: 25..., 30..., 35...

A közös ebédnél megkóstolja ételüket, egy-egy megjegyzéssel fűszerezi a szerény szemináriumi ebédet. De mikor olyan drága csemege minden elejtett szava!

Délután fél 3 órakor már kezdetét veszi a gyóntatás, a lelkek formálása. Ez olyan szent szenvedély lehet nála, akárcsak a művésznél a műalkotás. A gyónók nem fogynak. Jönnek, egyre jönnek. Hogy mi történik a püspök szobájában, arról csak a bűnbánat szentségének Istene tud. Csak azt lehet látni, hogy fölemelt fővel, neki tűzült arccal jönnek ki egymás után. Este 8-9 óráig a püspök még nincs ezen a világon. Ezt a munkát nap-nap végezni rajta kívül senki sem tudná.

Az esti imát a kápolnában lelki fiaival együtt mondja el. Föllép még a szószékre és beszél hozzájuk. Oh, milyen szépnek, kívánatosnak tudja előttük rajzolni a kegyelmi, tiszta életet! E sereg e percben meg tudna halni Krisztusért, életét tudná adni az ő apostoláért.

Elcsöndesült a szeminárium. Mindenki aludni tér, csak az van még ébren, aki ma legtöbbet dolgozott. Este 11, 12 óra. A szubrégens ajtaján halk kopogás...

Jön a püspök, hogy fiait a nehézlevegőjű hálószobákban is sorra látogassa, hogy megnézzé nem csúszott-e le valamelyikről

a paplanka, hogy meleg áldó kezével megsimogassa a homlokát annak, akit éppen valami nehéz álom gyötör. Nem is atyai, hanem egyenesen anyai szeretet kell ide.

Reggel ő van ébren legkorábban. Hiszen annyian várják már, kik tegnapról elmaradtak. Aztán jön a szentmise. Milyen boldog, hogy ott látja a megtisztult lelkeket az oltár körül, hogy nyújthatja nekik a legszentebbet. Hiszen ő az Oltáriszentség püspöke.

Lelkeket hódítani, az Oltáriszentség kultuszát emelni senki sem tudja jobban őnála. A gyakori szentáldozásnak szívós úttörője, mondhatni egyedüli lankadatlan folytatója. Mások, különben buzgó lelkek megtörttek, kifáradtak az emberi gyarlóságok, gyengeségek közepette – Mailáth püspök hisz a lelkek nevelhetőségében. Szóról szóra veszi a szentírás szavait: szentek legyetek...

Nincs más vágya, minthogy naponként körülterdeljék az Úr asztalát. Ezt munkálni, erre buzdítani, ezért naponként imádkozni nem szűnik meg soha.

De hát nemcsak lelki ügyben lehet hozzá minden kicsi diáknak bejutni. Előkerülnek itt a nehéz viszonyok, családi körülmények, anyagi gondok. A jóságos püspök megnyitja tárcáját. Nincs olyan intézet, ahol ne volna több olyan diák, akiket a püspök taníttat. Százakra megy már neveltjeinek száma. Jóságos szeretetét nem lankasztja, ha hálátlanságot tapasztal, ha azt látja, hogy jóságával annyian visszaélnék.

... El van végezve a nagy munka, következik a búcsúzás. Őszszegyűl még egyszer az ifjúság, hogy hallja jóságos lelki atyja buzdító szavait. Komoly szavak, súlyos kérések, nyilatkozatok, és fogadalmak pillanata ez. Az akarat elindítása. A tiszta vér, tiszta férfiúság gondolatának szolgálatában áll minden kérdés.

– Fogadjátok-e, hogy a szeszes italhoz nem nyúltok? – Fogadjuk! – Fogadjátok-e, hogy a cigarettázást nem szokjátok meg, elhagyjátok? – Fogadjuk! stb.

De Mailáth püspök nemcsak addig a 3 napig akar fiainak atya lenni, amíg közöttük tartózkodik. Leveleivel mindenki fölkeresheti. Naponta egész sereg diáklevél érkezik hozzá és nincs olyan együgyű írás, amire hamarosan meg ne érkeznek a kedves püspöki válasz. Fiai lelki állapotáról állandó értesítést kér és vár. Szorgalmasan tanulnak-e? Lelkesen munkálkodnak-e a kongregációk? Kitartanak-e a gyakori áldozók? Ő honosítja meg az ifjúsági lelkigyakorlatokat. Saját költségén elhozatja Erdélybe a legkiválóbb szónokokat, lelki embereket és így készíti elő diákjait a húsvéti nagy lelki megújulásra.

A mi gimnáziumunkat mindig különös előszeretettel látogatta, hiszen ide nemcsak fiaikhoz jött, hanem a somlyói segítő Szűzhöz is. Mennyi aggodalmat okozott neki, hogy az ifjúság elkerült a kegyhely közvetlen közeléből, mennyit intett, buzdított, hogy az ősi kapcsolat megmaradjon, úgy a nevelők, mint az ifjúság rajta legyenek, hogy a somlyói szent Szűz palástjának oltalma ide is kiterjedjen.

A püspöki jubileum örömét a legjobban az sötétíti el, hogy 25 éves munkásságának legféltettebb kincsei a hét gimnázium legválságosabb napjait éli.

Fáj ez mindnyájunknak, és nincsen bizodal munk másban, minthogy az ifjúság püspöke intézeteit, nagy szándékainak e szemináriumait, veteményes kertjeit elveszni nem hagyja és Erdély katolikussága megérti püspökének nagy gondolatát és iskoláért semmi áldozatot nem tart nagyának. Ez lenne a jubiláló püspök legnagyobb öröme, a jubileumi év legszebb eredménye.”⁶¹

Az 1922–23-as tanévben december 6-án és 7-én minden osztályban az előadásokat és a tanulók feleleteit meghallgatta és őket tiszta életre és szorgalmas munkásságra buzdította. Május 19, 20,

⁶¹ *Gimnáziumi értesítő 1921–1922*, 8–9.

21. napjain az ifjúság lelki gondozásával foglalkozott és 21-én a bérált.⁶²

Mailáth püspököt a diákok iránti szeretete arra készítette, hogy olykor a tanárnál megértést, illetve bocsánatot kérjen a diákok számára.⁶³A főpásztornak ez a jósága tovább segített az iskolapadból kikerülteknek, példa erre a következő levél:

Kecskeméti művésztelep, 1922. okt. 3.

Kedves Uram!

A múltkori levelem elküldését nagyon megbántam és szerettem volna és szeretném, ha meg nem történtnek venné. A jövő aggodalma félelembé ejtett, aminek a levelem lett a szomorú következménye.

Igen kérem, küldje el nekem azt a jóságos szelíd arcát, az Isten szeretetében való hitét és imádságát, hogy munkámat Isten áldása kísérje. Ezt kéri a zsögödi kis fiúcska, aki sok lelki bukdácsolás után, ne csak néha, hanem gyakrabban is lássa a Világosságot.

Istenben marad: Nagy Imre⁶⁴

Az 1923–24-es tanévben március 22-én Mailáth püspök minden osztályban megfigyelte az előadásokat, szorgalomra, erkölcsös, alkohol- és nikotinmentes életre buzdította az ifjúságot. 25-én bérált és új kongreganistákat avatott.⁶⁵

Ebben a tanévben kötelezővé tették a hitvallásos iskolákban a román nyelv és irodalom mellett Románia történelmének, földrajzának és alkotmánytanának oktatását román nyelven.⁶⁶

⁶² *Gimnáziumi értesítő 1927–1928*, 31–32.

⁶³ NAGY Imre: *Följegyzések*. (1979), Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 55.

⁶⁴ Battyhaneum, Mailáth öröksége, VII. csomag, D doboz, lelt. szám 20. 667.

⁶⁵ *Gimnáziumi értesítő 1928–1929*, 25.

⁶⁶ Decret No. 100.090/1923, 100.088/1923.

Bevezették az állami tantervet, amelynek ellenőrzését szorgalmazta az oktatási miniszter; a tanügyi közigazgatás ellenőrző tisztviselőit kötelezte, hogy következetesen ellenőrizzék a magyar hitvallásos iskolákban ennek betartását. Ezért megsokasodtak az ellenőrzések keresve annak módját, hogy ezekről az oktatási intézményekről elmarasztaló véleményt alkossanak.⁶⁷ A hitvallásos iskolák elleni küzdelem az 1948. augusztus 31-én közzétett 175. számú iskolatörvénnyel érte el a csúcst, mivel a törvény kimondta az összes nevelési intézmény államosítását.⁶⁸ Ez pedig újabb nehézséget jelentett az amúgy is feszült helyzetben. Ez még inkább kiemelte az egyháziak helytállást, küzdelmét s bátorító magatartását.

Az 1924–25-es iskolai évben március 23., 24., 25.-én Mailáth püspök meghallgatta az előadásokat és feleleteket, s a tanulókat tiszta, nikotin- és alkoholmentes, munkás életre buzdította.⁶⁹ Ebben az iskolai évben, március 25-én a főpásztor 29 növendéket bérmált. Pünkösöd szombatján az új kongreganistákat avatta a csíksomlyói kegytemplomban.⁷⁰

Az 1925–26-as tanévben június 4-én Mailáth Gusztáv Károly püspök 42 ifjút bérmált. Június 5-én pedig a VIII. osztály vallás-tani vizsgáján elnökölt.⁷¹

Az 1926–27-es tanévben, november 27–29. napjain látogatta meg a gimnáziumot. Érdeklődött az ifjúság lelki fejlődése, nevelése és tanulmányi előmenetele iránt.⁷² Az értesítő tájékoztat

⁶⁷ MARTON József: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*. (2014), Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 46.

⁶⁸ Monitorul Oficial. 3. aug. 1948. Nr. 177.

⁶⁹ *Gimnáziumi értesítő 1929–1930*, 19.

⁷⁰ *Gimnáziumi értesítő 1930–1931*, 20.

⁷¹ *Gimnáziumi értesítő 1931–1932*, 26–27.

⁷² *Gimnáziumi értesítő 1932–1933*, 52.

arról, hogy 28-án délután felavatta a Mária-Kongregáció az új tagjait.⁷³

Az 1927–28-as tanévben, szeptember 26-án, a tanévnyitás napján a püspök reggel 8 órakor az intézet kápolnájában megtartotta a „Veni Sancte”-t, majd I. Ferdinánd király lelke üdvéért misézett, s a jelenlévőknek méltatta a király érdemeit. Ezután a tornateremben az igazgató évnyitó beszédet mondott, majd felolvasták az állami és a Státus iskolatörvényeit.⁷⁴ Ebben az iskolai évben, március 6., 7. és 8. napján Mailáth püspök megtekintette az intézetet és az összes osztálytermet.⁷⁵ Ezen a látogatáson is meggyóntatta és megáldoztatta a felsőbb osztályosokat, és felavatta a kongregáció új tagjait.⁷⁶

Az 1928–29-es tanévben Mailáth püspök március 9–12. napjain látogatta meg a főgimnáziumot, amikor meggyóntatta és megáldoztatta az ifúságot.⁷⁷

Az 1929–30-es esztendőben a püspök november 29-e és december 3-a között látogatta meg a Csíkszeredai Státus Főgimnáziumot. Ekkor tüzetesen érdeklődött az ifúság lelki fejlődése, nevelése és tanulmányi előmenetele iránt.⁷⁸

Az 1931–32-es tanévben Mailáth Gusztáv Károly püspök május 24–26-a között látogatott el az iskolába. Minden osztályban atyai intelmeket intézett a tanulókhoz, és kitartó becsületes munkára biztatta őket.⁷⁹

Az 1932–33-as tanévben gróf Mailáth Gusztáv Károly püspök október 30-tól november 3-ig tartózkodott a Csíkszeredai

⁷³ *Gimnáziumi értesítő* 1933–1934, 53–54.

⁷⁴ *Gimnáziumi értesítő* 1934–1935, 55.

⁷⁵ *Gimnáziumi értesítő* 1935–1936, 52.

⁷⁶ *Gimnáziumi értesítő* 1936–1937, 54.

⁷⁷ *Gimnáziumi értesítő* 1937–1938, 54.

⁷⁸ *Gimnáziumi értesítő* 1938–1939, 100.

⁷⁹ *Gimnáziumi értesítő* 1939–1940, 101.

Főgimnáziumban, valamint június 8-án látogatta meg ismét az iskolát,⁸⁰ az 1933–34-es tanévben pedig július 2-án.⁸¹

Miután áttekintettük az főgimnáziumi Értesítőket, érdemes meghallgatni az élő tanút. Idős János Pál, a csíkszeredai Megyei Múzeum (ma: Csíki Székely Múzeum) nyugalmazott főigazgatójának visszaemlékezése nemcsak Mailáth püspököt mint a diákság nagy jótevőjét eleveníti fel, hanem a püspöki látogatásokat, és a Státus Gimnázium belső életét is bemutatja úgy, ahogy ő maga megélte azt kisdiaák korában.

„Mailáth püspök fogalom volt. Grófsága emberi tartásában nyilvánult meg. Amikor megjött a püspöki vizitációra, az egész csíkszeredai Státus Gimnáziumnak ünnepe volt. Nem az őt körülvevő emberek, hanem a diákok voltak érdeklődésének középpontjában. A püspök bűvköre megvolt, a tudat, hogy ott van, átjárta az egész iskola épületét. A lelkigyakorlatoknál maradandóbb élményt jelentett a püspök látogatása. Tudta, hogy mit várnak el tőle, és azt teljesítette.”

A püspöki látogatásnak fénypontja volt a szentmise. A legszentebb áldozaton csak az a diák ministrálhatott, aki megérdemelte. Id. János Pál 80 évvel ezelőtt harmadikos gimnazistaként, mint az iskola legjobb diákja, bekerült a négy ministráns közé. A főpásztor köszöntésére nagy papi segédlet sorakozott fel a szentmisére. A szentmise befejeztével a ministrálás véget ért. A kisdiaák nem válthatott szót a püspökkel, de a nagyobb diákokkal igen, s azt kitüntetésnek tekintették.

Mailáth püspök nagyra értékelte nemcsak a diákokat, hanem a tanárokat is. Ha új tanár került az iskolához, mint pl. ifj. Soma János földrajz szakos, akkor azt megdicsérte, hogy ezzel is

⁸⁰ *Gimnáziumi értesítő 1941–1942*, 101.

⁸¹ *Gimnáziumi értesítő 1942–1943*, 101.

bátorítsa a nevelőt munkájában. Kegyeltként a visszaemlékező, nem végezhetett szentgyónást a főpásztornál, mivel az a felsőbb éveseknek volt privilégiuma, mint Baricz Dénes, aki kiemelkedő tehetsége volt a gimnáziumnak, ifjúsági költő. Pakot István, Lőrincz Levente, Csiszér Andor, Balogh Zoltán, Bratyinka Jenő voltak a Csíkszeredai Római Katolikus Státus Gimnázium kiváltságosai. Ez utóbbi később Barát Jenő néven kereskedelmi adminisztrátor lett Fazekas János miniszter mellett, bányászcsalád gyermeke volt, akit Lajos Balázs plébános taníttatott. Rosszul esett Ft. Lajos Baláznak,⁸² hogy a jogot választotta pártfogoltja, s nem a teológiát. Később tanársegéd lett Barát Jenő Kolozsváron Venczel József mellett, aki a Statisztikai Katedra vezetője volt. Később kiállt Venczel József mellett, s nem lett annak negatív következménye.

Az 1932–1933-as tanévben igyekeztek megszervezni a püspök köszöntését. Arra is volt példa, hogy egy kisebb kamarakórus éjjeli zenével köszöntötte a jeles vendéget. Sarkadi Elek volt a zene-tanár, nagyhírű énekes, akit élenjáró karvezetőként is számon tartottak, zsidó kántor, becsületes katolikus, később származása miatt deportáltak.

Mailáth püspök általában a tanári ebédlőben tartózkodott, s ott fogadta azokat, akikkel szóba állt.

Amikor valaki bekerült a gimnáziumba, valósággal kivallatták. Honnan jöttél, kik a szüleid, mivel foglalkoznak. Nem volt titok előttük, ott nyílt kártyákkal kellett játszani. Így például id.

⁸² *Lajos Balázs* (1894–1970) a gimnáziumot Csíksomlyón és Csíkszeredában végezte, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron és Budapesten. Gyulafehérváron szentelte pappá 1918-ban Mailáth pk. Szolgálati helyei: Lupény, Csíkszentsimon, Petrozsény, Radnalajosfalva, Óradna, Aranyosgyéres, Csíkmadaras, Kézdikővár, Madéfalva, Jobbágytelke, Csíkmindszent. In: FERENCZI Sándor: *A gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára* (2009) SZIT-VERBUM, Budapest–Kolozsvár, 317.

János Pálról megtudták, hogy vegyes vallású házasságból származik, örömmel idézte fel édesapja találkozását a nagy püspökkel. Az édesapja, János Mihály egyháztanácsos volt Ft. Potovszky Dávid plébános idején (1921–1940).⁸³ Az volt a szokás akkoriban, hogy a bérálás alkalmából az egyháztanácsosok a püspöknél meggyónnak. Az egyik tanácsos arra intette, hogy ne menjen be, mert nem oldozza fel a püspök. Mégis bement János Mihály, és megkérdezte a püspököt, hogy érvényes-e a házassága, mivel azt az unitárius lelkész előtt kötötték, s már öt gyermeke van. A püspök megkérdezte: „Te kinek tettél esküt, az egy igaz Istennek-e?” Igenlő válasz után folytatta: „Te érvényes házasságot kötöttél, tehát nem kell újra kötni. Éljetek továbbra is együtt, neveljétek közösen gyermekeiteket tovább a hitre!” Megörvendtem, és igyekeztem megnyugtatni osztálytársaimat és hitoktatómat.” – írja János Pál.⁸⁴

Összegzőképpen elmondható, hogy Mailáth püspöknek szívügye volt a diákok keresztény nevelése. Ennek támogatásától nem tudta visszatartani semmi. Ahogy ezt ő maga fogalmazta 1922. április 9-én, virágvasárnap: „Mindig vágyam volt: hitvalló, hitüket gyakorló, hitükből élő férfiakat állítsak a közélet porondjára. Mennyi megnyugvás száll ebből az egyes férfiú lelkébe, mennyi áldás és békesség a családra, mennyi jól és önzetlenül végzett munka a társadalomra!

⁸³ POTOVSZKY DÁVID (1883–1940) a gimnáziumot Csíksomlyón, a teológiai tanulmányait pedig Gyulafehérváron végezte. 1908-ban szentelte pappá Mailáth püspök. Szolgálati helyei: Lemhény, Kézdiszentlélek, Gyergyóremete, Gelence, Gyergyószentmiklós, Lázárfalva, Csíkdánfalva. In FERENCZI SÁNDOR: *A gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye Történeti Papi Névtára* (2009) SZIT-VERBUM, Budapest – Kolozsvár, 378.

⁸⁴ A csíkszeredai id. János Pál nyugalmazott múzeum-igazgatójának visszaemlékezése 2013. december 28-án.

Az Istenért kapcsolódó lélek magában megelégedett, boldog, másokkal jól tud kijönni, békés, szelíd, szívesen és eredménnyel dolgozik a Közjó előmozdításán. Ezért foglalkozom annyit a férfi-ifjúsággal, hogy velük korán megismertessem az Isten kegyelmében, önfegyelmében s szorgalmas munkában, önnevelésben töltött életnek becses értékét...⁸⁵

⁸⁵Battaneum, Mailáth öröksége VII. Regiszter, D. doboz, Leltári szám 30.582.